

Елин Пелин – „Спасова могила“ (Анализ)

© 13.10.2021, 19:38 ч.

ЕЛИН ПЕЛИН – „СПАСОВА МОГИЛА“ (Анализ)

1. СЮЖЕТЪТ НА РАЗКАЗА И ТЕМАТА ЗА ВЯРАТА И НАДЕЖДАТА

Разказът „Спасова могила“ представя една проста случка – в навечерието на Спасовден много хора, между които дядо Захари и неговото болно внуче Монката, отиват на върха на една могила, за която се знае, че е поклонническо място и там в определен ден от годината небето се отваря и Бог слиза при хората, за да излекува страдащите. Дядо Захари и Монката стигат до върха, лягат край огъня и започват да чакат чудото. Вместо да оздравее обаче, момчето умира точно в ритуалната нощ. И в общи линии това е всичко на събитийно равнище.

Още при изброяване на събитията обаче започват въпросите. Най-важният от тях е: коя е основната случка, която да заслужи името „събитие“. Знаем вече, че всеки повествователен текст, за да бъде такъв, трябва да разкаже за някакво действие, което *променя съществуващия ред*. Именно това наричаме „събитие“. Четейки „Спасова могила“ обаче, фактът, че вместо да оздравее, момчето умира, сякаш не ни учудва, не оставя у нас чувството, че съществуващият ред се е променил. Това е странно, защото преходът между живота и смъртта е най-сериозното изменение, което може да се случи с един човек. И все пак смъртта на Монката е сякаш очаквана, сякаш е в реда на нещата. Много по-необичайно би било, ако разказът беше показал как Господ слиза от небето и по чудодееен начин успява да излекува момчето. Значи ли това, че вярата, породила надежда в душата на дядо Захари, както и на всички останали страдащи, наистина е лъжлива, че е само суеверие, остатък от безпросветното минало, докато истината е в науката, в

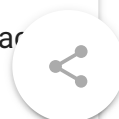

доктора, в модерните методи за лечение? Елин Пелин вече е писал такъв разказ – „Напаст Божия“ – чието послание действително е такова. Значи ли това, че и посланието на „Спасова могила“ е същото и че надеждите, които хранят стотиците недъгави, събрали се да чакат чудото, са наистина „надежди голи“?

Тук веднага биха могли да се посипят въпроси за това кой е виновен за това, че хората страдат, че не намират лечение, че се надяват на суеверия, вместо да се обърнат към медицината. И такива въпроси наистина са задавани. И са им давани съответните отговори – виновен е несправедливият свят, който е оставил хората толкова бедни, че нямат пари да отидат на лекар. А и защо всъщност лекарят трябва да взема пари? Не може ли да лекува безплатно, вместо да богатее от хорските нещастия? И така нататък. Да, в разказа този социален момент присъства, но акцентът не е поставен върху него. А възниква и още един въпрос – наистина ли медицината (особено тази отпреди сто години) е толкова всесилна, че да излекува всяко страдание. Значи ли това, че при социализма, когато здравеопазването беше безплатно, хората не са боледували и не са умирали? Значи ли това, че днес, когато медицината е неимоверно по-развита, хората не страдат и не умират? Здравият разум ни казва, че не само суеверието, но и модерната медицина не са всесилни и не могат да творят чудеса. Хората обаче продължават да вярват в тях.

Така стигаме до същностния въпрос, който разказът повдига: Каква е ролята на вярата и надеждата в живота на човека? Внимателният прочит ни дава отговор. Разказът е построен така, че да постави в центъра на вниманието един друг преход – преходът от неизвестност, тревога, хаос към просветление, успокоение и хармония. Нека проследим хода на повествованието.

В началото виждаме как дядо Захари носи болното си внуче към Спасова могила. Момчето се е отпуснало безсилно на раменете на стареца, който върви мъчително към целта. Тук разказвачът спира за миг, за да ни представи природната картина. От една страна, това е нужно, за да разберем къде протича действието. Но начинът, по който е обрисувано свечеряването, далеч надхвърля тази служебна функция. Тук за пръв път се чува думата „таинствено“ – „*таинствено и с въздържано дихание дебне нощта*“. Това изречение въвежда един много важен мотив – мотивът за непознатия, страшен и неуправляем свят наоколо. Хората винаги са възприемали тази неизвестност, която „*дебне*“ около тях, като *хаос*. Чаг от хаоса са болестите и страданията – още от митологични времена те се

възприемат като противоречащи на добрия и разумен божествен ред. Затова не е чудно, че повдигнал този мотив, разказът продължава да го разгръща – виждаме стотиците болни, прииждащи към чудотворната Спасова могила. Виждаме и белезите на техните страдания – оголените им меса, влачещите се по земята сакати, мръсните рани по тялото. Това наистина е адска картина. И точно в този момент от върха се разнася гласът на черковното клепало, въвеждащ мотива за вярата. Тогава идва ред на второто природно описание. В този момент разказвачът ни показва света не през своите очи, а през тези на Монката, който „с *умилено учудване*“ следи какво се случва наоколо. Именно този интерес на момчето към света мотивира и естественото повдигане на въпроса за вярата, за това как е устроен светът, за разумния божествен ред, който ще донесе спасение на хората.

Оказва се обаче, че и божественият ред е непознаваем – на хората не е дадено да го разберат, те могат само да се надяват. Такава постановка на въпроса не харесва на Монката – той иска спасението да дойде веднага, сега и тук. Така въпросът: а дали това е единственият път към изцелението, идва съвсем естествено. Може би пък докторите могат да лекуват изведнъж и по-предвидимо, а не неизвестно кога, както Господ. Това усъмняване ядосва дядото, който знае, че нищо на този свят не може да се случи извън Божията воля. Неговите думи обаче, макар и породени от една наивна вяра, все пак крият голяма доза истина. Защото победата над болестите може да стане само тогава, когато хората разберат как е устроен светът, за да му въздействат. Така стигаме до извода, че изразите „*Божия воля*“ и „*научно изследване*“ всъщност са две названия на едно и също нещо – световния ред, това, което древните наричат *космос*. Само светът, възприет като космос, може да победи хаоса, а заедно с него и човешките страдания. Но хаосът е могъща сила, той не иска да си отиде. Следващото природно описание отново показва плашещата нощ, болезнените охкания на страдащите, „*таинственото*“ мяркане на човешки сенки. Но в тази *тъмнина* на хаоса и тайнствената *неизвестност* за пръв път се появява и противоположният мотив на *светлината* – чудното сияние на звездите, което притиска мрака към земята, както и светлото око на параклиса. Знаем вече, че още от митологични времена звездите са израз на космоса, на реда, а храмът е домът на Бога, съхраняващ вярата в един *разумен световен ред*, който може да победи страховитата неизвестност на хаоса и мрака.

В този момент разказът въвежда още един мотив – Второто пришествие. Знаем вече, че за разлика от древните митологии християнската представа за

света е пронизана от **морална оценка**. Хората не просто живеят в устроения от боговете свят, но трябва да се съобразяват с божествената повеля за добро и зло. Праведниците ще отидат в рая, а грешниците – в ада. Това е картината, която изниква пред вътрешния взор на Монката. Постепенно момчето се успокоява и отново вперва поглед в звездното небе. То очаква измежду звездите да се появи вече не сърдитият и наказващ Бог, а добрият, човеколюбивият Бог, който помага на хората и им дава това, от което се нуждаят. На практика разказът в този момент ни описва смъртта на момчето. Това обаче не е болезнената и отчаяна смърт на неразбиращо и уплашено същество. Това е възнесение към успокоението, към **хармонията** и майката, към радостта. И не напразно на сутринта, когато дядо Захари намира внучето си умряло, той вижда по лицето му чудна детска усмивка. Защото детето е вече в скута на майка си. Вярата не е успяла да го излекува физически, но е излекувала душата му.

2. КОНФЛИКТЪТ КАТО СБЛЪСЪК НА ЦЕННОСТИ

За разлика от повечето разкази на Елин Пелин, пък и на разказа като жанр, в „Спасова могила“ не съществува един централен конфликт, който да движи действието и да мотивира постъпките на героите, а вследствие на това да определи основното послание на творбата. По-скоро бихме казали, че в разказаната случка може да се открият няколко потенциални конфликта: сблъсък между човешкото желание за достоен живот и унижителната **бедност**, противопоставяне между **традиционната** религиозна вяра и **модерната** вяра в науката; конфликт между **вяра** и **неверие**, между твърдо **убеждение** и **съмнение**; противоречие между човешката мечта за **щастие** и напирещото от всички страни **страдание**; напрежение между човешкия стремеж към яснота, **хармония** и предвидимост, от една страна, а от друга – непознаваемия, плашещ и **враждебен** свят наоколо. Към тази поредица можем да добавим и противопоставянето между **физическо** и **духовно**, между **телесно** и **душевно** страдание. Но над всички тях все пак се извисява едно противоречие, което може да се открие във всички изброени противопоставяния – конфликтът между **хаос** и **космос**, между **тъмнината**, тревогата и съмнението, от една страна, и **светлината**, редът, успокоението и хармонията – от друга.

Причината за появата на всички тези противопоставяния е свързана с надеждата, че всички неща, намиращи се откъм негативната страна на изброените сблъсъци, ще ни отминат, а ако случайно нещастieto ни сполети, то ще изчезне с

помощта на *чудо*. Тази *надежда* е естествено присъща на човека. Но за съжаление, не е в състояние да ни предпази от злото. Разрешението на всички възможни конфликти е само едно – човекът да се *впише* в хармонията на световния ред, част от който, за съжаление, е и смърт та. Но не за да се примири с нея или да я приеме с фаталистична вяра. А да съедини разкъсаните части на своята личност и по този начин животът му да добие *смисъл*, за да се появи космос дори и там, където в нормалния случай сме усещали само хаос.

3. ГЕРОИТЕ НА РАЗКАЗА КАТО МЯРА ЗА ЧОВЕШКОТО

Основните действащи лица в разказа „*Спасова могила*“ са двама – дядо Захари и неговото болно внуче Монката. Главният герой обаче е само един – Монката. Това е така, защото с него се живот към смърт, от една страна, а от друга – преминаването от тревога, съмнение и хаос към успокоение, увереност и хармония. За да се случи този преход обаче, помага един трети герой, присъстващ в разказа – светът, разкрит чрез различните природни описания.

Дядо Захари е традиционен човек, изповядващ обичайната религиозна вяра. За него светът отдавна е получил своето разумно обяснение, в което той нито за миг не се усъмнява. Той твърдо вярва в правилността на божествената промисъл, макар и да признава, че на човека не е дадено да знае каква е тя. Тази негова убеденост му помага да живее и да понася търпеливо нещастията, но в същото време прави вярата му някак механистична, битова, примиренческа. Дядо Захари не си задава въпроси, не се съмнява, не търси истината. И точно това му пречи да се впише наистина в божествения ред, макар и твърдо да вярва, че го спазва. Той ще приеме смъртта на Монката с мъка, но и с примирение – *„Бог дал, Бог взел“*. Така както приема с примирение и социалната несправедливост. Както приема с недоверие човешкия прогрес и модерността – докторът не може да направи нищо без Божията воля. Надеждата, която дядо Захари храни, също е механистична – той вярва в чудото, но ако то го подмине, ще се успокои с убеждението, че пътищата Господни са неведоми. За хора като дядо Захари с пълна сила важат стиховете на Ботев – *не ти, който учиш робът / да търпи и да се моли / и храниш го дор до гробът / само със надежди голи*.

Съвсем друг е случаят с *Монката*. За разлика от дядо си той не е твърдо убеден в нищо – задава въпроси, съмнява се, люшка се между надежда и отчаяние, между страха от сърдития Бог и дяволите, от една страна, и доверието към добрия старец дядо Господ и малкото ангелче – от друга. Монката се пита не е

ли възможно докторът да му помогне, и то да му помогне по човешки, без да им взема пари. Монката е този, който изпитва разочарование пред перспективата дълги години да чака, докато се прояви неведомата Божия воля. Монката наблюдава с учудване и тревога непознатия свят наоколо, неговите коси настръхват от болезнените охкания на страдащите. И точно заради това негово неспокойствие, точно заради това, че неговата вяра е жива и искрена, а не механична, Монката е този, който успява да намери хармонията. Не да се примири със смъртта, а да види възможността, която тя му дава да се съедини с майка си. С тази, която го е родила, но която той не познава и чието име никога не е произнасял. Затова и преходът му към смъртта не е страшен и болезнен, а е светъл и радостен. А резултатът е, че той се възнеса към звездите и става част от техния порядък, който, както си спомняме, хората винаги са възприемали като символ на световния ред.

А каква е ролята на третия герой, *света*, за изграждане посланието на разказа, ще видим в следващата точка.

4. ОБРАЗЪТ НА СВЕТА, СЪЗДАДЕН ОТ РАЗКАЗА

Образът на света, който разказът „Спасова могила“ изгражда, е подчертано двусъставен. От една страна е реалният, *битовият свят*, в който властват болката, страданията, социалната несправедливост и делничните грижи. В този свят хората са нещастни и търсят изход, който да ги избави от бедите. Но тъй като не виждат реални възможности за избавление, те се надяват на чудо. Затова са и тръгнали към свещената Спасова могила, за която вярват, че в един определен ден от годината небето се отваря и Бог слиза сред хората, за да ги избави от болестите и страданията. Но макар че надеждите на хората са насочени към мистичния отвъден свят, техните действия са някак битови, механични – прииждат на тълпи, катерят се по стръмнината, палят огньове, механично изпълняват предписаните от ритуала действия.

От другата страна е светът на *божественния* промисъл. От една страна, той е страшен и тайнствен, хората не могат да го разберат, а това, което не се разбира, плаши. Тази идея е внушена от последователно натрупващите се природни описания, които при Елин Пелин, както знаем, играят много важна роля за изграждане художественото послание. Идеята за страха се носи най-вече от образа на нощния мрак, който „дебне“ с „таинствено“ дихание. Светът на божественния промисъл обаче има и друга, светла страна, символизирана най-вече

от сиянието на звездите, както и от светлината, идваща от прозорчето на параклиса – Божия дом.

Основният проблем тук е: как тези два свята – битовият и божественият – се свързват. И тук идва голямото художествено откритие на писателя. Защото той изгражда своите природни описания не през външния поглед на разказвача, а през очите на детето. То гледа към света с „умилено учудване“, но и със страх, с любопитство, с надежда, с отчаяние, с упование. Тук Елин Пелин отново се връща към своя любим глагол – замислям се: „Той сложи бледото си лице върху рамото на дяда си, взря се във високия дървен кръст на могилата и се замисли.“ Именно замислянето, усилието да се проникне в божествения промисъл, да се преодолее „таинствеността“ на света, е това, което може да придаде смисъл на делничните усилия на човека да оживее някак в битовия свят. Това усилие прави света многопластов и многоизмерен, свят, в който съжителстват и тъмнината, и светлината, и отчаянието, и надеждата, и страданието, и спасението, и пъкълът с дяволите и сърдития Бог, и раят с добрия дядо Господ и малките ангелчета. Важното е човек да е открит към този свят, да го чувства и съпреживява, както прави Монката. Само тогава той ще открие истинската хармония и смисъл, а няма да приема страданието с примирение, следвайки механично предписанията на обичая.

5. РАЗКАЗЪТ „СПАСОВА МОГИЛА“ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЧУВСТВА, УБЕЖДЕНИЯ И НАГЛАСИ

Сложното художествено послание на „Спасова могила“ е предизвиквало множество разнопосочни, понякога дори противоположни тълкувания. Разказът е четен през обичайната призма на социалната критика, която вижда причините за човешките нещастия в несправедливото обществено устройство, оставило много хора без средства и възможности да потърсят медицинска помощ и обрекло ги да вярват на суеверия и чудеса. Други тълкуват разказа, поставяйки акцент не върху суеверието, а върху сиромашията, водеща до социална безизходица, но и предизвикваща състрадание и съчувствие от страна както на разказвача, така и на читателя. Такава например е трактовката на Искра Панова, която може да прочетеш на съседната страница.

Подобни тълкувания имат своите основания и не може да се отхвърлят с лека ръка. И все пак акцентът би трябвало да падне не върху съчувствието и състраданието, а върху внушението, че хората не бива да губят своята вяра и

надежда. Но да го правят не механично, разчитайки на чудеса и примирявайки се с неведомата Божия воля. А да се опитат да проникнат в тайните на света, да се впишат в световната хармония, макар и никога да не я разберат докрай. Да осъзнаят, че светът има и добра, но и тъмна страна, която никога не може да се преодолее. Важното е да не позволим тя да ни обсеби, нито пък да се примирим и фаталистично да приемаме всичко, което дойде. Само търсецят човек в един прекрасен момент може да се докосне до хармонията на света и да намери смисъл и космос там, където обичайно виждаме само хаос, безсмислие и нещастие.

Източник: „Диоген“

ИЗТЕГЛИ

[елин пелин](#)

[спасова могила](#)

[анализ](#)

Подобни материали

[Никола Вапцаров – „Вяра“ \(Анализ\)](#)

[Атанас Далчев – „Молитва“ \(Анализ\)](#)

[Нуждата от вяра и надежда](#)

Последно добавени

[Образът на бореца за свобода и правда в поемата "Хайдути" на Христо Ботев](#)

[Образът на бореца за свобода и правда в поезията на Христо Ботев](#)

[ТЕСТ. „Зимни вечери“ – Христо Смирненски. Литература – 10 клас \(Вариант 1\)](#)

[ТЕСТ. Обобщение – \(Просвещение, Романтизъм, Реализъм, Модернизъм\). Литература – 9 клас \(Вариант 3\)](#)

